

genere, quod te maxime decet, et quo ipsos affici homines, atque imbui maxime convenit, coelesti atque divino, quomodo ejusdem Ecclesiae initia atque primos ortus, exhilarasti. Sed jam propositum exequamur.

TERTIA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRUCTUM POMORUM SUORUM. Quoniam sponsus veterem illam Ecclesiam horto similem esse dixerat, atque ei horto similem fecerat, qui esset consitus pomiferis, et odoratis arboribus, id arripiens Ecclesia, et in metaphora insistens, sponsum, id est, Dei verbum hortatur, eo ut veniat pransus, id est, orat illum, ut ad animum ipsius penitus insinuet se, habitareque in ipsius corde, ac moram ducere velit, grata habens ea, quae in ipsa idem sevit virtutum omnium praestantissima germina; vel precatur ipsum certe, ut quando ipsi sacrificat, adesse propitiis sibi velit, et religiosis suis coetibus, atque cultibus interesse. In quo Ecclesia Deo accepta refert, quae habet: fatetur enim se hortum esse Dei, et fructus, quos fert, Dei fructus esse concedit, et simul eadem omnia ei, a quo ipsa accepit, offert, seque plane Deo subjicit, id quod potissimum exigere a suis Deus solet. Nam in hac submisione animi, et ut illam Ecclesiastici scriptores vocant, resignatione spiritualis perfectionis fundamentum constitutum est, quo enim magis se Deo submittit hominis animus, eo magis in ipso suam vim Deus insinuans, eum suis bonis ornat, atque locupletat, quod indicant, quae sequuntur.

Nam inquit: VENI IN HORTUM MEUM, SOROR MEA SPONSA: MESSUI MYRRHAM MEAM CUM AROMATIBUS MEIS: COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VINUM CUM LACTE MEO: COMEDITE AMICI, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. Quibus

verbis sponsus invitatus ab sponsa, significat se illius votis annuere velle, et quia illa se ipsi submiserat, ipse se in eam insinuasse demonstrat, et sicut Ecclesia superiori oratione suam erga Deum submissionem testificabatur, sic Deus his verbis, quam grata sibi ea submissio fuerit, testatur figurate ut caetera, et in instituta allegoria persistens. Nam sicut festo die in hortis epulis vacare solent homines, sic Deus se venturum in hortum, quo invitatur, respondet una cum sociis, et quo majorem vim laetitiae significet, epulatum cum illis; itaque epulas nominatim recenset, et quasi jam epularetur, socios ad una epulandum, et potandum invitat. Quo significat, quam gratus ipsi acciderit is cultus, quem ei illa exhibebat Ecclesia: quaque illius modi sacrificia accepta ipsi illo tempore fuerint, et quomodo illis quodammodo interfuerit, eaque veluti honestaverit sui numinis praesentia. Nam, ut ex sacris constat Litteris, saepius Deus, cum illi sacrificia offerebat vetus Judaeorum Ecclesia, igne coelitus immisso ea absumentebat, nebulaque item coelesti subito opplebat tabernaculum, atque templum, quod divinae praesentiae signum certissimum habebatur. Et certe in omnibus illis sacrificiis, convivium quodammodo inibat Deus cum iis, qui ea immolabant. Nam, ut supra diximus, in sacrificio convivii quaedam imago inerat. Nam hostiae, quae caedebatur, una pars adolebatur Deo, altera caedebat sacerdoti, tertia vescabantur, qui hostiam afferebant.

Quare merito inquit, VENI IN HORTUM MEUM, id est, in conventus, atque coetus religionis causa abs te institutos me saepe insinuavi, diebus tuis festis interfui. MESSUI MYRRHAM MEAM CUM AROMATIBUS MEIS, id est, thymiamata, quae iis aromatibus constant, odoris suavissimi hausi: COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VINUM CUM LACTE MEO, id est, partes hostiarum mihi oblatas, et super altare incensas gratas habui: in sacrificiis vestris et ipse epulatus una vobiscum sum, idque ita familiariter, vos ut ad com-

potandum et una capiendum cibum provocarem, sic dicens: COMEDITE, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. Atque hactenus Ecclesiae aetas illa descripta est, quam egit sub lege: quae autem ex hoc loco usque ad libri finem sequuntur, ad eam Ecclesiae aetatem spectant, quam nunc agit, quaeque ultima illi futura, est in hac vita, de qua re Ecclesia sic loquens inducitur: EGO DORMIO, ET COR MEUM VIGILAT: VOX DILECTI MEI PULSANTIS: APERI MIHI SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA, IMMACULATA MEA, QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CINCINNI MEI GUTTIS NOCTIUM. Nam his verbis et Ecclesiae conditio, quo tempore Christus in carne natus est, et Christi in carne nascentis, et ad sui amorem atque cultum Judaeorum conventus invitantis, ratio figurate describitur. EGO (inquit) DORMIO, ET COR MEUM VIGILAT. Aut utrumque ad se, aut alterum ad se, alterum ad Christum refert. Etsi ego, inquit, dormiebam, mora adventus ejus quodammodo taedio affecta; at Christus, cor vigilabat meum promissi sui fidem praestaturum: vel, etsi ego in nonnullis meis partibus dormire videbar, quae nonnulli ex meis ad terrenas conversi curas minus curarent coelestia, tamen corde, id est, aliis meis partibus praestantioribus vigilabam, desiderio adventus Christi excitata, et in eum intenta atque defixa: vel certe ego quasi ii, qui dormitant, aut dormiunt, quae ante oculos habebam meos, ea vix agnoscebam: versabatur enim mihi ante oculos Christus ex me natus, et carnem meam indutus, ipsum tamen non agnoscebam; at ille cura vigilabat et studio salutis meae. Itaque non solum se mihi in carne mea visendum ostendit, sed et blandissimis vocibus se advenisse testatus, ut se in meam intromitterem domum oravit: et exponit voces, quibus Christus, postquam apud nos natus est, invitavit ipsam, sic dicens: VOX DILECTI MEI: APERI MIHI SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA, IMMACULATA MEA, QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CINCINNI MEI GUTTIS NOCTIUM. Quae est oratio Christi ea, qua Judaeo-

rum Ecclesiam ad se admittendum hortatus est: aut certe, qua Christi desiderium atque conatus se insinuandi in animis Judaeorum sic figurate describitur, ut etiam ex ea colligatur ipsum jam induci natum inter homines, et humana carne vestitum. Quod perspici potest primum ex eo quod nusquam ante hunc locum Christo in hoc libro humani corporis dantur membra: deinde quia antea Ecclesiam rogabat ipse, ut, relicta domo, se in agrum sequeretur, utpote qui nondum versaretur inter homines: nunc autem, ut qui homo jam esset, se domum intromitti postulat. Postremo quia hic primum frigore offensus, et pluvia madens, id est, rebus affectus molestis Christus inducitur, ex quo enim humanum corpus induit, vitae hujus aerumnas perferre coepit.

Ait igitur: APERI MIHI SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA. APERI; Quia ad illam veniebat, ut significaret, non patere ipsi facilem aditum, id est, ut doceret fore, ut a suis aegre reciperetur. SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA. Hae verborum blanditiae, primo animi tenere amantis indicia sunt, et in ejus, quem amat, animum se insinuare cupientis, illustria testimonia; deinde magnam vim habent ad persuadendum, ipsa enim eorum repetitio testatur, qui haec dicit, non solum cupere alterius voluntatem conciliare sibi, sed et id omnibus modis agere, omnes tentare aditus: omnia, quo id asequatur, conari. Quare ex his ad Christum translatis, primo intelligitur ipsius doctrinae atque sermonis ejus, quo pertrahere ad sui fidem Judaeorum Ecclesiam conatus est, quanta gratia fuerit, quae dulcedo, qui verborum, atque sententiarum lepos, itaque ob istam causam scribitur: «Et stupebant omnes in sermonibus gratiae, qui procedebant de ore ejus. Id quod ea ipsa, quae dicebat, testantur, quibus nihil excogitari potest blandius.» Vocabat enim ad requiem omnes, ad libertatem ab iis cupiditatibus atque curis, quae animum excruciant, ad mutuam charitatem, totiusque suae doctrinae summam

in eo, ut mutuo inter nos benefici essemus, constituebat. Ex quo certe illa sunt: «Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.» Et rursus. «Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde,» et alibi. «Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem.» Deinde ex eisdem intelligitur verbis, quanto ipse Christus suorum salutis studio incenderetur, quantumque cuperet omnium voluntates conciliare sibi, quando tot ac tam blandis verbis ad eorum animos penetrare conabatur, quod et re ipsa praestitit; quid enim non fecit, aut molitus est, quo sibi animos Judaeorum adjungeret? Nam et voce, et exemplo, et beneficentia, et miraculis, hortando, rogando, acrius admonendo, interdum minis, interdum precibus, nonnunquam objurgatione severiori, per se, per alias, omnes machinas adhibendo perrumpere Judaeorum cordis claustra tentavit, denique vita ipsa profundenda nostrae studuit saluti.

Quod autem sequitur: **QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CAPILLI MEI GUTTIS NOCTIUM**, eodem spectat. Nam in eo Christus causam efficacissimam affert, quo illi Ecclesiae persuadeat, quam amet ipsam, et quam se ab ipsa amari cupiat, utque nihil eorum praetermittat, quae quovis modo ad eum amorem conciliandum pertineant. Dicit enim se rore plenum, ac pluvia nocturna madidum advenire, eo scilicet translate significans, se carne suscepta nostra in humanae vitae tenebras incidisse, eisque malis affectum se esse, quibus haec vita subjicitur. Quae una res universa ea complectitur atque continet, quae nos et ad Deum amandum accendunt, et ad virtutem eruditum. Nam quando Christus pro hominibus homo factus, humanae vitae miserias, et acerbissima mala pertulit, non est cur homines ab eo ulla in re se frustra rogari sinant, id enim ex eo sequi Paulus vidit, itaque ad Titum scribens argumenta-

tur (1): Apparuit benignitas, et humanitas Salvatoris nostri Dei omnibus hominibus erudiens nos, ut, abnegantes impietatem et saecularia desideria, juste, et pie vivamus in hoc saeculo (2). Et ut idem collegit, Deum nobis omnia donasse; quia filium suum hominem factum pro nobis in mortem dedit; sic retro nos colligemus, nihil esse quod nos non debeamus Deo, vel eo solum nomine, quod se hominem nasci voluit, et humana mala pati pro nobis, id autem est, rore madefieri, et guttis noctium perfundi.

Sed sequitur: **SPOLIAVI ME TUNICA MEA, QUOMODO INDUARILLA? LAVI PEDES MEOS, QUOMODO INQUINABO ILLOS?** Qua sponsae cunctatione et causificatione, illius in obediendo segnities, et quidam animi, atque amoris languor, atque remissio subindicatur. Quae declarant aegre admisum fuisse Christum ab eo populo, in quo tunc continebatur Ecclesia, multi enim ex illo ipsum non solum spreverunt, sed etiam ingrate persecuti sunt. Atque, quemadmodum sponsus in hoc loco amore sponsae ardens, et ipsius convenientiae cupiditate inflamatus, noctu se itineri dedisse dicitur, neque tenebris impeditus, neque imbre, qui ruebat, prohibitus, utque ei pro isto officio, suum, quod tantopere testabatur, amorem, sponsa malam reddens gratiam, ipsius videndi causa id laboris, qui in veste posita iterum sumenda sustinetur, levissimus certe qui est, subire nolebat; sic tunc pro carne nostra suscepta, proque vita aeternnosa nostri causa laboriosissime a Christo acta, Judaei studia voluptatis et ambitionis, quae aditum illi ad ipsorum corda obtruebant, noluerunt deserere, vocatique ab illo, et ad epulas Evangelii lautissimas invitati, morandi atque non veniendi causas ineptissimas nexuerunt: et, ut apud Lucam scribitur (3), alias dixit: «villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam, rogo te habe me excusatum: et alter dixit: juga boum emi quinque, et eo proba-

(1) Titum II. (2) Rom. VIII. (3) Luc. XIV.

re illa; rogo te habe me excusatum: et alias dixit: uxorem duxi, ideo non possum venire; quod et Joannes aperte testatur sic dicens (1): «Veruntamen et ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisaeos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur; dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.» Itaque haec sponsae cunctatio, maxima illius Ecclesiae partis aversum a doctrina, et oratione Christi animum indicat, clareque ostendit id, quod evenit, fore ut ille populus Christi vocem gravate ad suas aures admitteret.

Sed sequitur: DILECTUS MEUS MISIT MANUM SUAM PER FORAMEN; ET VENTER MEUS INTREMUIT AD TACTUM EJUS. Quia avertentibus se Judaeis, et aures suas voci Christi ocludentibus, neque se levare volentibus de cupiditatum suarum lecto, in quo tenebris erroris involuti jacebant, Christus tamen, jure ob id dilectus vocatus, perstitit in vocando. Itaque, ut hic sponsus fingitur, cunctante sposa, qua januae clavis immittitur, missis digitis, pessulum ostii amovere voluisse: sic ipse peculiari vi in corda aliquorum incubuit, ipsosque ita permovit, nulla ut res illos ab aperiendo, id est, ab amando et credendo retardare potuerit.

Quare addit: ET VENTER MEUS INTREMUIT AD TACTUM EJUS, aut ut in Hebraeo dicitur: ET VISCERA MEA INFREMURUNT AD TACTUM EJUS. Nam viscera sua Ecclesia vocat praecipuas partes suas, et eas, quibus praecipue vita consistit, hoc est, homines eos, qui, cum eorum Deus corda aperuisset, vocanti Christo se audientes praebuerunt, quales fuerunt Apostoli et alii Christi discipuli, e quibus Evangelica Ecclesia primo constituit. Nam sicut mare procellosum ventis agitatum infremit, et fluctibus fervet, ac se ipsum non capit; sic illi Spiritus Sancti flatu commoti, ipso Christo in eorum animis insinuante se, et miro in eis motus ciente, ardore cooperunt in fide et amore Christi, us-

(1) Joan. XII.

que eo, ut omnibus aliis abjectis rebus, in uno quaerendo, et sequendo Christo, omnem suum studium posuerint; quorum ex persona sunt, quae sequuntur: SURREXI, UT APERIREM DILECTO MEO; MANUS MEAE STILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. Nam hi statim atque eorum aures Christi vocibus circumsonarunt, et manus ejus immissa per foramen, id est, ejus vis occulta ipsorum animos percult, surrexerunt, id est, neglectis iis, in quibus quasi in lectulo quiescebant, bonis, unum adamaverunt Christum. Itaque surrexerunt, ut aperirent januam dilecto, id est, ut non solum ipsum ad se intromitterent, quem jam in animis habebant flamas amoris atque fidei subjicientem ipsis, sed ut in omnium mentes eundem insinuarent, utque cunctorum corda claustris infidelitatis remotis patere Christo facerent.

Quod autem additur: MANUS MEAE STILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. Quo significatur sumpto vasculo myrrae pleno accessisse sponsum ad fores intromissuram sponsum, et myrrha introeuntem perfusuram. Sed dum festinat vasculum confregisse, et ostii pessulum cui manum admoverat, myrrha imbuuisse, quantum ad interiorem, de qua agimus, intelligentiam pertinet, ea myrrae probatissimae effusione, qua manus eorum qui Christo fores aperiebant, imbutae sunt, primo demonstratur, qui Apostolorum hortatu inducti, erexerunt se ut intrare ad ipsos volenti Christo aperirent, eos in ipso intromissionis ejus, id est, conversionis eorum ad ipsum initio, gravi dolore correptos esse, quod spretus antea ab eis Christus, atque occissus fuisset. Myrrha enim in his litteris poenitentiae acerbitate significat. Quod et evenit. Nam in Actis, de iis, quos prima Petri concio ad Christi fidem adduxit, qui ter mille numero fuerunt, scribitur in hunc modum (1): «His auditis compuncti sunt cor-

(1) Acto. II.

de, et dixerunt ad Petrum, et ad reliquos Apostolos: quid faciemus viri fratres? quibus Petrus: Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi: et in Apocalypsi etiam scribitur (1): Et plangent super eum omnes tribus terrae, et videbunt in quem confixerunt.» Deinde declaratur eorum, qui Christi et Apostolorum vocibus ad fidem conversi sunt, atque adeo Apostolorum ipsorum virtutem, odorem instar myrrae ex se spirasse mirabilem, eumque latissime propagasse cunctis hominibus eorum admirantibus sanctitatem, ut commemoratur in Actis (2). Nam quoniam illi erant summa religionis capita et Ecclesiae Evangelicae prima germina, e quibus propaganda erat Ecclesia, et per totum orbem diffundenda, idcirco oportuit, non solum ut egregia sanctitate pollerent ipsi, sed etiam ut in sanctitatis maxima opinione essent apud omnes; quod et alio translationis genere Christus significavit, eos cum nominavit lucem, sic dicens: Vos estis lux mundi (3). Et Paulus eodem, quo scribit: «Bonus odor Christi sumus in omni loco.»

Sequitur: PESSULUM OSTII MEI APERUI DILECTO MEO, AT ILLE DECLINAVERAT ATQUE TRANSIERAT. Transierat nimis, quia quando Judaei Apostolorum suasu converti ad fidem Christi coeperunt, et Evangelicam Ecclesiam confidere, jam Christus in coelum receptus apud homines esse desierat. Vel certe quia aperiendi istud verbum, Ecclesia illa Christi, id est, Apostoli atque Discipuli, non tam referunt ad se, quam ad alias Judaeos, in quorum animos introducere Christum cupiebant. Itaque quo significant se in illis maxima ex parte lusisse operam, quod nullis suis monitis, ut Christo aditum patetfacerent, adduci potuerunt, surrexisse se quidem dicunt, et manum januae admovisse, aperuisse fores denique, hoc est, multum operae, et studii posuisse in eo, ut corda Judaeorum Christo paterent; at

(1) Apoc. I. (2) Acto. v. (3) Matth. v.

Christum maximae partis ipsorum perversione animi et obstinatione neglectum, alio declinasse. «Quod et illae Pauli voces significant. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad gentes.» Nam quos Evangelii praecones, eorum perfidia exclusi praetereunt, ab iis vere Christus declinat, sed quamvis plurimi Judaeorum Christianae assentiri doctrinae noluerunt, et ob id abiisse Christum, et ab illis discessisse Ecclesia videbat, non tunc ipsa destitit quaerere Christum in illis, id est, non destitit iterum ac saepius amore Christi incensa, non solum Hierosolymis, sed etiam per omnes urbes Judaeae, nec in Judaea tantum, sed omnibus in locis, in quibus erant dispersi Judaei, ipsos ad Christi cultum et amorem vocare, ut in Actis Apostolorum variis in locis scribitur, idque significant, quae sequuntur: ANIMA MEA LIQUEFACTA EST, UT LOQUUTUS EST: QUAESIVI ET NON INVENI ILLUM: VOCAVI ET NON RESPONDIT MIHI. Nam Christi amor cordibus illorum fidelium inclusus, eum postquam loquentem audierunt, eique assensi sunt, ipsos conquiescere non sinebat, perurgebatque ipsos Dei charitas, ut de se Paulus scribit, usque eo ut saepius repulsi, speque frustrati sua saepissime, tamen pergerent Christum in Judaeorum cordibus quaerere. At quia ad extremum luserunt operam, Judaeis maxima ex parte Christo fidem non habentibus, id ut significetur, Ecclesia subjungit: QUAESIVI, ET NON INVENI ILLUM, VOCAVI ET NON RESPONDIT MIHI. Quia quae situs cum esset a discipulis ejus, non est inventus inesse in Judaeis, et vocatus a eisdem responsum nullum reddidit, id est, nullo edito signo monstravit se in eorum Judaeorum animis habitare; imo potius longissime abesse ab ipsis, apertissimis documentis ostendit.

Non solum eum amore complexi illum non sunt, sed et acerbissimo prosequuti sunt odio, nec solum ad corda sua non admiserunt illum, sed et studiose a suis animis fidem